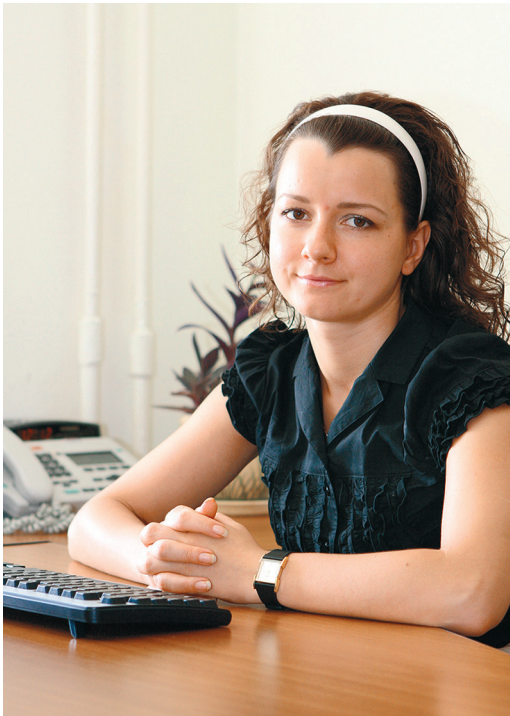

ПОНЯТТЯ, суб'єкти та різновиди

КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ (на прикладі України)

О. Б. Дуброва

аспірант Інституту законодавства
Верховної Ради України

У статті досліджено доктринальну та нормативно-правову базу у сфері (регулювання) конституційного контролю, виділено суб'єкти, що прямо чи опосередковано його здійснюють та наведено класифікацію різновидів.

Ключові слова: конституційний контроль, суб'єкти конституційного контролю, види конституційного контролю.

В статье исследованы доктринальная и нормативно-правовая базы в сфере (регулирования) конституционного контроля, выделены субъекты, которые прямо или косвенно его осуществляют, и приведена классификация разновидностей.

Ключевые слова: конституционный контроль, субъекты конституционного контроля, виды конституционного контроля.

This article researches the doctrinal and normative and legal base in the field of regulation of constitutional review; subjects exercising it directly or indirectly are indicated and classification of types of constitutional review is provided.

Keywords: constitutional review, the subjects of constitutional review, types of constitutional review.

Ключовими елементами теми дослідження є конституція, її охорона, гарантування та верховенство. Дотримання та виконання приписів конституції безпосередньо залежить від конституційного контролю, одним із головних завдань якого є забезпечення відповідності правових актів Основному Закону держави – забезпечення верховенства конституції.

Актуальність теми обумовлена необхідністю здійснення ефективного конституційного контролю. На нашу думку, конструктивне розкриття питань суб'єктів та різновидів конституційного контролю може мати значення для загальнотеоретичного уявлення про конституційний контроль. А тому аналіз цих питань допоможе більш повно розкрити значення (роль) останнього в суспільстві та державі, забезпечити його реалізацію. Певною мірою вони досліджені в юридичній літературі, особливо проблеми різновидів конституційного контролю. У питанні суб'єктів здійснення конституційного контролю здебільшого увага приділялась зарубіжному досвіду. Проблеми конституційного контролю досліджували І. Г. Алексеєнко, В. В. Вишнякова, Н. В. Вітрук, В. О. Гергелійник, І. П. Домбровський, П. Б. Євграфов, Р. В. Зайцев, М. С. Кельман, Ю. Кириченко, М. І. Козюбра, А. В. Лещенко, З. І. Лунь, П. Ф. Мартиненко, О. М. Мироненко, О. К. Намясенко, Є. В. Назаренко, А. Ю. Осадчий, І. Є. Переш, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, М. Д. Савенко, М. В. Савчин, А. О. Селіванов, В. Є. Скомороха, В. М. Скрипнюк, І. Д. Сліденко, В. С. Стефанюк, М. В. Тесленко, Ю. М. Тодика, Дж. О. Фросіні, В. М. Шаповал та ін.

Завданням нашої статті є сприяння більш повному (ширшому) уявленню про конституційний контроль зі спробою дослідження питань щодо суб'єктів, через діяльність яких здійснюється кон-

ституційний контроль, та його різновиди. Особливістю підходу в даному випадку є використання засад теорії контролю в найширшому значенні цього терміна.

Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії. Ці конституційні положення, закріплені в ст. 8 Основного Закону України, неодноразово були об'єктом наукового аналізу і відображені в доктрині як постулати. Ефективна реалізація норм конституції значною мірою залежить від правових актів, які повинні прийматися на основі конституції та відповідати їй. Разом з тим, власне факт прийняття правового акта автоматично не означає відповідність його Основному Закону держави. Це може бути обумовлено, зокрема, складністю чи неоднозначністю самої норми, суперечністю норм, помилкою законодавця (нормотворця) або нормозастосувача тощо. Діяльність по перевірці відповідності правових актів або їх окремих положень нормам (приписам) Конституції України і передбачає собою конституційний контроль. На думку багатьох авторів, наявність писаної конституції є першою передумовою для конституційного контролю [1, с. 10]. Інститут конституційного контролю покликаний забезпечити верховенство конституції в правовій системі держави, що передбачає найвищу силу цього акта.

У цій статті пропонується розглянути конституційний контроль в широкому значенні, а саме, як діяльність по перевірці відповідності Конституції України правового акта або його окремого положення та у разі визнання неконституційним – можливість настання таких наслідків, як скасування або незастосування акта, втрата ним чинності, що здій-

снюється відповідними органами прямо або опосередковано (через інші уповноважені органи). Вживання терміна «конституційний контроль» для позначення такої діяльності викликає дискусії в наукових колах. Різні позиції в юридичній літературі наводить М. В. Тесленко, як щодо застосування назви «контроль» та «нагляд», так і до визначення конституційного контролю, підсумовуючи, що актуальною лишається проблема назви і змісту інституту конституційного контролю [4, с. 41-45]. Аналізуючи закордонний досвід діяльності конституційних та верховних судів, спостерігається вживання таких понять як «конституційна юстиція», «конституційне рішення», «конституційна перевірка», «конституційна юрисдикція», «судова перевірка» [3, с. 123, 124]. М. В. Тесленко вважає, що існування різних поглядів в юридичній літературі щодо понять «конституційний контроль» та «конституційний нагляд» обумовлено, в першу чергу, термінологічним розрізненням в законодавствах різних країн. Зокрема ці поняття ідентифікуються як «дослідження конституційності законів», «контроль конституційності законів», «контроль за відповідністю права конституції», «контроль конституційності права», «контроль за конституційністю законів», «конституційне судочинство» [4, с. 41, 42].

Із аналізу вітчизняного нормативно-правового регулювання вбачається, що законодавець може не розрізняти або ототожнювати ці поняття. Як приклад можна привести Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 р. № 877-V, в якому одночасно вжиті терміни «контроль» та «нагляд» як синоніми. Також можна констатувати, що в Україні жоден нормативно-правовий акт не містить визначення терміна «конституцій-

ний контроль». Разом з тим, діяльність Конституційного Суду України доводить існування цього явища в Україні і дає можливість його частково розкрити, через правові позиції, закладені в його актах. На думку В. М. Шаповала, Конституційний Суд України можна доктринально визначити як судовий орган конституційного контролю, або як орган судового конституційного контролю. Прикметно, що в Рішенні у справі щодо призначення заступників голів місцевих державних адміністрацій (1997 р.) Конституційний Суд України самовизначився як «орган конституційного контролю» [5, с. 26]. Конституційний Суд України неодноразово вказував на здійснення ним конституційного контролю. Так, Конституційний Суд України у рішеннях від 9 червня 1998 р. № 8-рп/98 у справі щодо внесення змін до Конституції України, від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008 у справі про повноваження Конституційного Суду України зазначив, що в його діяльності має місце конституційний контроль, і розрізняв його на наступний конституційний контроль, тобто перевірка Конституційним Судом України конституційності чинних правових актів та попередній (превентивний) контроль – за змістом законопроекту про внесення змін до Конституції України до його прийняття Верховною Радою України (на стадії підготовки законопроекту до розгляду); у Рішенні від 21 червня 2011 року 7-рп/2011 у справі про повноваження державних органів у сфері судоустрою вказав, що конституційні засади є базовими у процесі судового конституційного контролю; в Ухвалі від 31 травня 2011 року № 15-у/2011 констатував, що специфікою конституційного судочинства є те, що воно стосується особливої сфери публічно-правових відносин, зокрема контролю конституційності законів та інших нормативно-правових актів, на-

дання офіційного тлумачення норм Конституції і законів України, у тому числі за ініціативою фізичної особи.

Особливістю діяльності Конституційного Суду України є те, що він здійснює перевірку відповідності Конституції України правових актів за спеціальною процедурою конституційного судочинства. Наслідком визнання Конституційним Судом України законів, інших правових актів чи їх окремих положень неконституційними є втрата ними чинності з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. Разом з тим діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб не відсторонена від сфери конституційного контролю, а тісно пов'язана з нею, оскільки при реалізації їх повноважень відбувається з'ясування відповідності правових актів Конституції України. У зарубіжних країнах загально визнаним є здійснення конституційного контролю загальними державними органами, такими, як глава держави, парламент, уряд, омбудсмен, генеральний контролер, контрольна (лічильна) палата, уповноважений з прав людини (народний захисник), прокуратура тощо, під час виконання своїх функцій або спеціально нарівні з іншими функціями – і спеціалізованими органами конституційного контролю [6, с. 175]. Діяльність державних органів направлена на забезпечення функцій держави, що неможливо без правового регулювання, яке здійснюється, зокрема, шляхом виконання чинних (діючих) правових актів та прийняття власних. Найвищу юридичну силу має Конституція України, а всі інші правові акти приймаються на її основі і повинні відповідати їй. Оскільки правові акти структуровані за ієрархічним принципом, який передусім передбачає їх відповідність вищестоящому акту, то «... суперечність одного акта будь-якому

іншому вищестоящому за юридичною силою акту буде входити в суперечність із конституцією» [2, с. 4]. Застосовуючи конституцію безпосередньо або опосередковано (деталізація норм конституції в правових актах), шляхом виконання чи прийняття правових актів, державні органи, органи місцевого самоврядування, посадові особи здійснюють перевірку на відповідність Конституції України.

Існує думка, що «... якщо законодавчими чи розпорядчими установами нищаться основні права, то разом із цим руйнується і конституція» [7, с. 19]. У захисті та відновленні прав і свобод людини важливу роль відіграють суди. Правосуддя покликано забезпечити верховенство конституції як основи національної правової системи, захист прав і свобод, дотримання принципу розподілу влади в усіх його аспектах [4, с. 45].

На прикладі України можна проаналізувати нормативно-правове регулювання функціонування окремих із вищезазначених органів у сфері конституційного контролю.

За Конституцією України глава держави є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102); він або голова місцевої державної адміністрації вищого рівня повноважні скасовувати рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України (ст. 118). У Рішенні від 16 квітня 2009 р. № 7-рп/2009 у справі про скасування актів органів місцевого самоврядування Конституційний Суд України дійшов висновку, що за змістом частини другої статті 144 Конституції України, частини десятої статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР рішення ор-

ганів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняються прокурором у встановленому Законом України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р. № 1789–ХІІ порядку з одночасним зверненням до суду. Такі рішення з мотивів невідповідності Конституції або законам України визнаються незаконними з ініціативи заінтересованих осіб судом загальної юрисдикції, тобто в судовому порядку. Відповідно в статті 19 Закону України «Про прокуратуру» предметом нагляду за додержанням і застосуванням законів є, зокрема, відповідність актів, які видаються всіма органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, вимогам Конституції України та чинним законам.

Парламент як орган народовладдя, втілюючи в собі народний та державний суверенітет, здійснює попередній конституційний контроль за конституційністю тих законів, які приймаються на всіх стадіях його законодавчої діяльності. Парламент здійснює і наступний контроль, оскільки наділений правом змінювати, доповнювати і відмінити закони в цілях повної відповідності їх положень конституції. Для реалізації охорони і захисту конституції парламент використовує різноманітні форми парламентського контролю, такі спеціалізовані установи та інститути, як рахункові палати, які здійснюють контроль за виконанням державного бюджету, уповноважений з прав людини (омбудсмен, народні захисники, парламентські адвокати), слідчі комісії тощо [8, с. 49]. У парламенті утворюються комітети Верховної Ради України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій. У Законі Укра-

їни «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР передбачено, що комітети з питань, віднесених до предметів їх відання, здійснюють аналіз практики застосування державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами Конституції та законів України (ст. 24); при підготовці і проведенні парламентських слухань у Верховній Раді України мають право за своїм рішенням ініціювати їх проведення у Верховній Раді України з метою вивчення питань стану виконання Кабінетом Міністрів України Конституції України, законів України. Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (ст. 101 Основного Закону України). У статті 4 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР зазначено, що діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не віднімає їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

Кабінет Міністрів України розглядає питання щодо подання Президенту України пропозицій щодо скасування актів місцевих, державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, з одночасним зупиненням їх дії (п. 3 частини другої ст. 23 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 7 жовтня 2010 р. № 2591-VI).

Відчутну роль серед урядових органів у сфері конституційного контролю може відігравати Міністерство юстиції України. Україна має певний цікавий досвід в цьому плані. Так, Положення про Міністерство юстиції України,

яке було затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2006 р. № 1577 (втратила чинність згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2011 р. № 1109) і діяло протягом тривалого часу, закріплювало, що Мін'юст відповідно до покладених на нього завдань здійснює правову експертизу (готує висновки) щодо відповідності Конституції та законам України, вимогам нормопроектувальної техніки проектів законів, інших актів законодавства, що подаються на розгляд Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, а також нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (пп. 4 п. 4); контролює додержання політичними партіями вимог Конституції та законів України (пп. 21 п. 4); проводить правову експертизу на відповідність Конституції України та законам України проектів міжнародних договорів України (пп. 39 п. 4); Міністерство відповідно до покладених на нього завдань і повноважень має право скасовувати в межах своєї компетенції акти управлінь юстиції, що суперечать Конституції України, актам законодавства України та рішенням Міністерства (пп. 6 п. 5). На даний час є чинним Положення про Міністерство юстиції України, затверджене Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. № 395/2011, в пп. 5, 28 п. 11 якого передбачено, зокрема, що Міністр організує та контролює виконання Конституції в апараті Мін'юсту України, його територіальних органах та скасовує повністю чи в окремій частині акти останніх, що суперечать Конституції України. Загалом, враховуючи наявний досвід, а також непересічне значення Мін'юсту, як органу, що здійснює всебічну і поглиблену юридичну експертизу, було б логічним зберегти за ним ширші повноваження у сфері конституційного контролю.

Заслужують на увагу також положення п. 1 частини третьої ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, де зазначено, що у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. За статтею 4 Господарського процесуального кодексу України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII Господарський суд не застосовує акти державних та інших органів, якщо ці акти не відповідають законодавству України. Пленум Верховного Суду України у Постанові «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 р. № 9 роз'яснив, що суд може на підставі ст. 144 Конституції визнати такими, що не відповідають Конституції чи законам України, рішення органів місцевого самоврядування, а на підставі ст. 124 Конституції – акти органів державної виконавчої влади: міністерств, відомств, місцевих державних адміністрацій тощо і звернення до Конституційного Суду України в такому разі не вимагається (п. 3); міжнародні договори застосовуються, якщо вони не суперечать Конституції України (п. 4); судам необхідно виходити з того, що нормативно-правові акти будь-якого державного чи іншого органу (акти Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи рішення Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, акти органів місцевого самоврядування, накази та інструкції міністерств і відомств, накази керівників підприємств, установ та організацій тощо) підлягають оцінці на відповідність як Кон-

ституції, так і закону (п. 5). Практика судів загальної юрисдикції також доводить їх участь у сфері здійснення конституційного контролю. Так, у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 17 квітня 1998 р. № 11 про подання Голови Верховного Суду України з приводу звернення Президента України щодо невідповідності деяких положень Тимчасового регламенту Пленуму Верховного Суду України Конституції та чинному законодавству України Пленум Верховного Суду України визнав, що окремі положення Тимчасового регламенту Пленуму Верховного Суду України відповідають Конституції та чинному законодавству України.

За статтями 150, 151 Конституції України, статтями 40, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР суб'єктами звернення до Конституційного Суду України є, зокрема, Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим. В силу того, що наведені суб'єкти сигналізують Конституційному Суду України про порушення Конституції України, вони повинні його довести, навівши правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта (його окремих положень), тим самим вони, здійснюючи конституційний контроль, проводять перевірку відповідності правового акта чи його окремої частини Конституції України.

Із наведеного аналізу вбачається, що конституційний контроль в Україні здійснюють спеціальний орган – Конституційний Суд України як основний вид своєї діяльності, та інші державні органи, органи місцевого самоврядування і по-

садові особи поряд зі своїми основними функціями (повноваженнями), при реалізації яких відбувається перевірка правових актів, рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень Конституції України. Результатом такої діяльності, у разі виявлення порушень Конституції України, може бути як скасування, зупинення або незастосування акта самим органом, який здійснив перевірку, так і звернення до уповноваженого органу з подальшою втратою чинності неконституційним актом.

Питання суб'єктів та різновидів конституційного контролю безумовно органічно пов'язані, оскільки саме правовий статус та компетенція суб'єкта обумовлюють характер конституційного контролю. Діяльність органів у сфері конституційного контролю значною мірою визначає його різновиди. Конституційний контроль можна класифікувати за такими ознаками, як суб'єкт, об'єкт (предмет), час, підстава, спосіб, характер перевірки.

Питання різновидів конституційного контролю досліджували Н. В. Вітрук [8, с. 51-57], Р. В. Зайцев [2, с. 4-8], М. В. Тесленко [4, с. 51] та ін. В юридичній літературі виділяють такі види конституційного контролю на наступних підставах:

1. Залежно від суб'єкта:

- судовий – здійснюють спеціальні (конституційні) суди або суди загальної юрисдикції. Конституційний контроль, що здійснюється всіма судами загальної юрисдикції, має два різновиди: а) конституційний контроль, що здійснюється всіма загальними судами при розгляді конкретних – цивільних, адміністративних, кримінальних – справ у відповідності з правилами звичайної судової процедури (децентралізований контроль), і б) конституційний контроль, що здійснюється верховними (вищими)

судовими інстанціями, можливо за особливою процедурою (централізований контроль) [8, с. 51];

- квазісудовий – здійснюють спеціально створені несудові органи як основний вид діяльності. До таких, наприклад, можна віднести Конституційний трибунал Польщі, Конституційну раду Франції тощо;

- позасудовий – здійснюють несудові органи при вирішенні конкретних питань в процесі реалізації своїх повноважень.

2. Залежно від часу проведення:

- попередній (превентивний, попереджувальний) – перевірка конституційності правових актів після, як правило, їх прийняття, але до набрання законної сили. У відповідності до Конституції України він розповсюджується на дві категорії актів – на міжнародні договори України, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість та законопроекти про внесення змін до Конституції України [8, с. 54; 4, с. 53]. Стосовно міжнародних договорів необхідно зазначити, що Конституційний Суд України здійснює як попередній, так і наступний конституційний контроль, оскільки дає висновки щодо конституційності чинних міжнародних договорів України та міжнародних договорів України, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість. Попередній конституційний контроль законопроектів про внесення змін до Конституції України є фактично однією з форм захисту Конституційним Судом України прав і свобод людини і громадянина [9, с. 23]. Через нього реалізується охорона меж змін основного закону, що за жодних умов не мають виходити за рамки його стрижневого ціннісного ядра, яке не підлягає реформуванню;

- наступний (репресивний) – контроль, який становить перевірку відповідності

конституції за актами, які набрали юридичну силу [8, с. 54; 2, с. 7; 4, с. 60].

Необхідно також зазначити, що в науковій літературі немає єдиної позиції щодо виділення попереднього та наступного конституційного контролю. Так, на думку Д. Д. Лилака, об'єктом конституційного контролю законопроектів про внесення змін до Конституції України на відповідність вимогам статей 157, 158 Основного Закону України є законопроект, а не закон про внесення змін до Конституції України, і такий контроль не може вважатися попереднім, бо законопроект об'єктом наступного конституційного контролю бути не може [11, с. 213].

3. Залежно від підстав перевірки:

- матеріальний – перевірка відповідності змісту, суті правового акта конституції [2, с. 8; 8, с. 57, 4, с. 73];

- процедурний (формальний) – перевірка відповідності конституції процедури розгляду, ухвалення або набрання чинності правового акта, компетенції органу, що його приймав, способу та форми прийняття (8, с. 57; 2, с. 7; 4, с. 73), конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

4. Залежно від способу проведення:

- конкретний – перевірка конституційності правового акта чи його окремого положення, ціллю якої є його застосування або незастосування в силу неконституційності до конкретних правовідносин, у зв'язку із розглядом конкретної справи. Конкретний нормоконтроль завжди наступний, але наступний може бути і абстрактним [2, с. 5; 8, с. 56-57; 4, с. 66];

- абстрактний – перевірка конституційності правового акта поза зв'язком з розглядом конкретної справи, тобто абстрагуючись від його розгляду. Тільки абстрактний контроль може бути попереднім [2, с. 5; 8, с. 56; 4, с. 66]. Р. В. Зайцев та

кож виділяє прямий (безпосереднє оскарження правових актів безвідносно до спору про захист прав яких-небудь зацікавлених осіб) та опосередкований, при цьому зазначаючи, що суттєвої різниці між наведеними диференціаціями немає. Термини «прямий» та «опосередкований» контроль використовуються для класифікації форм контролю, поняття ж «абстрактного» та «конкретного» контролю в більшій мірі характеризують порядок здійснення нормоконтролю [2, с. 6].

У науковій літературі також виділяють такий різновид, як «дискваліфікуючий» – правовий акт (його норма) може бути «дискваліфікований» для цього правозастосовчого випадку. Така «дискваліфікація» виникає у разі опосередкованого контролю. Особливість такого випадку в тому, що нормативний правовий акт, який підлягає застосуванню, але, на думку суду, є таким, що не відповідає вищестоящому нормативному правовому акту, не застосовується при розгляді конкретної юридичної справи. При цьому такий акт продовжує діяти (може породжувати правові наслідки при його застосуванні іншими суб'єктами правозастосування, в тому числі судом) до того часу, доки в формі безпосереднього контролю він не буде визнаний недіючим або недійсним, або відмінений (змінений) відповідним суб'єктом правотворчості [10, с. 25].

Тобто незастосування такого правового акта фактично призводить до втрати ним дії, хоча формально акт залишається чинним.

5. За характером (обов'язковістю) проведення:

- обов'язковий – проводиться у випадках, передбачених законом;

- факультативний – проводиться лише за ініціативою уповноваженого органа або правомочного суб'єкта у випадку сумніву щодо конституційності такого акта [8, с. 56].

6. За об'єктом (предметом) перевірки:

- конституційний контроль правових актів;

- конституційний контроль міжнародних договорів;

- конституційний контроль за дотриманням конституційних процедур. Наприклад процедури розгляду, ухвалення або набрання чинності правових актів, а також дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту в межах, визначених ст. ст. 111 та 151 Конституції України,

- конституційний контроль за діяльністю органу або посадової особи (у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України).

7. За остаточністю рішень органу конституційного контролю:

- кінцевий – рішення мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади і є обов'язковими для виконання за приписами законодавства. Пряма дія такого рішення полягає у тому, що з його прийняттям реалізується (досягається) кінцева мета конституційного контролю, тобто для чого він і проводився;

- проміжний – рішення органу конституційного контролю не мають прямої дії, тобто не створюють кінцевих наслідків, а є лише проміжними для інших органів, які уповноважені приймати кінцеве рішення. Так наприклад, законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо

відповідності законопроекту вимогам ст. ст. 157 і 158 Конституції України; Конституційний Суд України за зверненням Президента України або Кабінету Міністрів України дає висновки про відповідність Конституції України тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість. У даному випадку рішення Конституційного Суду України є проміжними і обов'язковими одночасно в процесі прийняття змін до Конституції України або для ратифікації міжнародного договору, на що уповноважений лише парламент.

Необхідно зазначити, що види конституційного контролю тісно пов'язані

між собою і передбачають можливість їх одночасного застосування за різними критеріями.

Наведений перелік суб'єктів та різновидів конституційного контролю не претендує на визнання його вичерпним і повним. Разом з тим він має на меті поглибити (ширше) дослідити інститут конституційного контролю, виділити його структурні елементи з метою обрання оптимальних варіантів (способів) його застосування, що в свою чергу, забезпечить надійний захист акта найвищої юридичної сили, охорону та відновлення прав і свобод людини та громадянина, сприятиме позитивному впливу на додержання балансу влад в країні.

Література

1. Исследование о прямом доступе к конституционному правосудию: принято на 85 пленарном заседании Венецианской Комиссии (Венеция, 17-18 декабря 2010 г.): [на основании комментариев Гагика Арутюняна, Ангелики Нуссбергер, Петера Пацолая] // Европейская Комиссия за демократию через право (Венецианская Комиссия). – Страсбург, 2011. – 206 с.
2. *Зайцев Р. В.* Виды судебного нормоконтроля // Российский судья. – 2003. – № 4. – С. 4-8.
3. *Фросіні Дж. О.* Конституційна юстиція // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. – № 5. – С. 123-131.
4. *Тесленко М. В.* Судебный конституционный контроль в Украине: Монография. Вступ. статья В. Ф. Погорилко. – К.: Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001. – 344 с.
5. *Шаповал В.* Сутнісні характеристики конституційного контролю // Право України. – 2005. – № 3. – С. 23-27.
6. Конституційне право зарубіжних країн: Навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; За заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.
7. *Мироненко О.* Конституційна юстиція на межі тисячоліть: Розвиток доктринальних основ конституційного контролю // Закон і бізнес. – 2009. – № 11(895). – 14-20 берез. – С. 19.
8. *Витрук Н. В.* Конституционное правосудие: Судебно-конституционное право и процесс : учеб. пособ. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2005. – 527 с.
9. *Домбровський І. П.* Конституційне судочинство як одна з форм захисту прав людини і громадянина // Українське правосуддя: здобутки та перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 16 травня 2008 р. – Чернівці, 2008. – С. 20-24.
10. *Паршина Т.* Понятие и виды судебного контроля за законностью правовых актов (общеправовой аспект) // Российский судья. – 2006. – № 3. – С. 21-25.
11. *Лилак Д.* До питання конституційності законів про внесення змін до Конституції України // Проблеми сучасного українського конституціоналізму: Збірка на пошану першого Голови КСУ, професора Леоніда Юзькова. – К.: Логос, 2008. – С. 206-215.